

KS. KRZYSZTOF MIKOŁAJCZUK
Instytut Prawa Kanonicznego
Wydziału Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji
Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II
ORCID 0000-0001-9624-6934

ZMIANY W CZĘŚCI OGÓLNEJ ZNOWELIZOWANEJ KSIĘGI VI KODEKSU PRAWA KANONICZNEGO Z 1983 ROKU

Treść: Wstęp. – 1. *Novum* księgi VI Kodeksu Prawa Kanonicznego. – Wnioski.

Wstęp

Konstytucją apostolską *Pascite gregem Dei* papież Franciszek promulgował nową księgę VI Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku. Weszła ona w życie 8 grudnia 2021 roku. Promulgacja wieńczy długą drogę prac sięgających 2007 roku, w którym, to papież Benedykt XVI udzielił mandatu Papieskiej Radzie ds. Tekstów Prawnych do podjęcia studium nad rewizją prawa karnego Kościoła katolickiego¹.

¹ Por. F. IANNONE, *Reforma Księgi VI Kodeksu Prawa Kanonicznego*, s. 3-4 – polskie tłumaczenie referatu (udostępnione uczestnikom konferencji) wygłoszonego przez F. Iannone, Przewodniczącego Papieskiej Rady ds. Teksów Prawnych. Oryginalny tytuł referatu: *Revisione del libro VI del Codice di diritto canonico – idee, percorso di revisione, principali punti di riforma* [Rewizja VI księgi Kodeksu prawa kanonicznego – idee, proces rewizji, główne punkty reformy]. Przedłożenie swoich tez miało miejsce na Międzynarodowej Konferencji Naukowej: „Przyczyny i procedury utraty stanu duchownego w aktualnym prawodawstwie Kościoła katolickiego”. Konferencja odbyła się na Wydziale Prawa Kanonicznego, Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie – 6 grudnia 2021 r.

Księga VI – „Sankcje karne w Kościele”, będąca przedmiotem naszego zainteresowania podzielona jest na dwie części: pierwsza dotyczy przestępstw i kar w ogólności (kan. 1311-1363), a druga poszczególnym przestępstwom i ustanowionym za nie karom (1364-1399). Każda część podzielona jest na tytuły składające się łącznie na 89 kanonów².

Zakres tematyczny poniższego opracowania to jedynie część pierwsza: „Przestępstwa i kary w ogólności”, zakresem będą więc kanony 1311-1363. Ta pierwsza część jest bez wątpienia najbardziej bogata znaczeniowo. O jej znaczeniu świadczą zarówno zawarte w niej koncepcje – nawet, jeśli ustawodawca nie zamierzał podawać żadnej definicji w dziedzinie karnej. Wspomniana część jest podzielona z systematycznego punktu widzenia na sześć tytułów:

1. Karanie przestępstw w ogólności (kan. 1311-1312).
2. Ustawa karna i nakaz karny (kan. 1313-1320).
3. Podmiot podległy sankcjom karnym (kan. 1321-1330).
4. Kary i inne środki karne (kan. 1331-1340):
 - 4.1. Rozdział I przenosi nas do sfery cenzur (kan. 1331-1335),
 - 4.2. Rozdział II odnosi się do kar ekspiacyjnych (kan. 1336-1338),
 - 4.3. Rozdział III to karne środki zaradcze i pokuty (kan. 1339-1340),
5. Stosowanie kar (kan. 1341-1353).
6. Zwalnianie z kar oraz przedawnienie karania (kan. 1354-1363)³.

1. *Novum* księgi VI Kodeksu Prawa Kanonicznego

Przejdźmy zatem do nowych treści, które zostały wprowadzone do części ogólnej księgi VI. Nowy jest § 2 kan. 1311, brzmi on następująco:

² *Codex Iuris Canonici auctoritatis Ioannis Pauli PP. II promulgatus* (25.01.1983), AAS 75 (1983), pars II, s. 1-317; tłum. w: Kodeks Prawa Kanonicznego promulgowany przez papieża Jana Pawła II w dniu 25 stycznia 1983 roku, stan prawny na dzień 18 maja 2022 roku, zaktualizowany przekład na język polski, Poznań 2022 [dalej cyt.: KPK/83].

³ Por. B.F. PIGHIN, *Il nuovo sistema penale della Chiesa*, Venezia 2021. s. 67-68.

„Każdy, kto jest przełożonym w Kościele, ma obowiązek troszczyć się i promować dobro tej wspólnoty i poszczególnych wiernych poprzez miłość pasterską, przykład życia, radę i zachętę oraz, jeżeli zachodzi potrzeba, także poprzez wymierzanie lub deklarację kar, dokonywane zawsze zgodne z przepisami prawa z zastosowaniem słuszności kanonicznej, mając przed oczami przywrócenie sprawiedliwości, poprawę sprawy i naprawienie zgorzienia”⁴.

Aktualna treść zawdzięcza swoje brzmienie zawarte m.in. w kan. 2214 § 1-2 Kodeksu Pio-Benedyktyńskiego z 1917 roku⁵. Wydaje się, że nowy kierunek kanonicznego prawa karnego dobrze streszcza ten „nowy” § 2 kan. 1311 KPK/83, który został wprowadzony reformą ogłoszoną przez papieża Franciszka. Nakreśla on pewną „filozofię” całej księgi VI i wskazuje trajektorię jaką powinni podążać pasterze

⁴ KPK/83, kan. 1311 § 2.

⁵ § 1: „Nativum et proprium Ecclesiae ius est, independens a qualibet humana auctoritate, coercendi delinquentes sibi subditos poenis tum spiritualibus tum etiam temporalibus”. § 2: „Prae oculis autem habeatur monitum Conc. Trid., sess. XIII, de ref., cap. 1: «Meminerint Episcopi alique Ordinarii se pastores non percussores esse, atque ita praeesse sibi subditis oportere, ut non in eis dominantur, sed illos tanquam filios et fratres diligant elaborantque ut hortando et monendo ab illicitis deterreant, ne, ubi deliquerint, debitis eos poenis coercere cogantur; quos tamen si quid per humanam fragilitatem peccare contigerit, illa Apostoli est ab eis servanda praeceptio ut illos arguant, obsecrent, increpent in omni bonitate et patientia, cum saepe plus erga corrigendos agat benevolentia quam austeritas, plus exhortatio quam comminatio, plus caritas quam potestas; sin autem ob delicti gravitatem virga opus erit, tunc cum mansuetudine rigor, cum misericordia iudicium, cum lenitate severitas adhibenda est, ut sine asperitate disciplina, populis salutaris ac necessaria, conservetur et qui correcti fuerint, emendentur aut, si resipiscere noluerint, ceteri, salubri in eos animadversionis exemplo, a vitiis deterreantur». *Codex Iuris Canonici Pii X Pontificis Maximi iussu digestus Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus* (27.05.1917), AAS 9 (1917), pars II, pp. 1-593 [dalej cyt.: KPK/17]. Por. B.F. PIGHIN, *Il nuovo sistema...*, s. 97. E. Szafronowski, dodatkowo przywołując Ojców Soborowych przypomina, że: „zawsze na pierwszym miejscu należy postawić rady, zachęty i przykład...”. Por. SOBÓR WATYKAŃSKI II, konstytucja dogmatyczna o Kościele – *Lumen gentium*, n. 27, [w:] Sobór Watykański II, *Konstytucje, dekryty, deklaracje. Tekst polski. Nowe tłumaczenie*, Poznań 2002. E. SZAFRONOWSKI, *Prawo kanoniczne w okresie odnowy soborowej*, t. 2, Warszawa 1979, s. 562.

Kościoła. Biorąc pod uwagę wagę przekazu, tekst ten wydaje się być dobrym wynikiem żmudnej redakcji, która podlegała długotrwałym poprawkom. Przede wszystkim uwydatnia się odbiorców tej normy: „kto przewodniczy w Kościele...”. Obejmuje ona z pewnością biskupów i innych ordynariuszy, którzy w sformułowaniu rozważanego paragrafu drugiego mają obowiązek „troszczyć się i promować dobro tej wspólnoty i poszczególnych wiernych...”. Droga, którą należy przebyć prowadzi poprzez „miłość pasterską, przykład życia, radę i zachętę, a w razie potrzeby także poprzez wymierzenie lub deklarację kar...”. Pasterze, wspólnot i dusz im powierzonych, nigdy nie mogą powstrzymać się od udzielania rad i napomnień, aby kierować i zachęcać do dobra. To wszystko może okazać się jednak niewystarczające. Następstwem tego może być „wywołanie u pasterzy” konieczności radykalnego działania. Istotą tego paragrafu jest reprezentowany przez łaciński czasownik *applicanda*, który oznacza „obowiązek” nakładania kar. Paragraf kończy się wskazaniem trzech celów do których należy dążyć przy stosowaniu kar w Kościele, a są nimi „przywrócenie sprawiedliwości, poprawa sprawcy i naprawienie zgorszenia”⁶.

Wielokrotnie i to w wielu miejscach Ojcowie Soboru Watykańskiego II, przywołują zadania i tę szczególną posługę biskupów jako pasterzy powierzonej sobie owczarni. Jest to wydaje się bardzo istotne i współbrzmi z prezentowanymi zagadnieniami nowelizacji kościelnego prawa karnego:

„Biskupi, postawieni przez Ducha Świętego, jako pasterze dusz sami zajmują miejsce Apostołów oraz zostają posłani, aby wraz z papieżem i pod jego władzą zapewnić trwałość dzieła Chrystusa, wiecznego Pasterza. Chrystus bowiem dał Apostołom oraz ich następcom nakaz i władzę, by nauczali wszystkie narody, uświęcali ludzi w prawdzie oraz obejmowali ich troską pasterską. Z tej racji biskupi

⁶ Por. B.F. PIGHIN, *Il nuovo sistema...*, s. 100-102.

stali się przez Ducha Świętego, który został im dany, prawdziwymi i autentycznymi nauczycielami wiary, kapłanami i pasterzami”⁷.

„Mając udział w trosce o wszystkie Kościoły, te swoje zadania, które przyjęli przez konsekrację biskupią w sprawach dotyczących nauczania i pasterskiego kierowania, biskupi wykonują w stosunku do całego Kościoła Bożego, złączeni w jedno kolegium, czyli ciało, w jedności z papieżem i pod jego zwierzchnictwem. Każdy z osobna wypełnia je w stosunku do wyznaczonych sobie części trzody Pańskiej, otaczając opieką powierzony sobie Kościół partykularny, lub też niekiedy pełnią je razem, troszcząc się o wspólne potrzeby różnych Kościołów...”⁸.

„Do wypełniania swoich apostolskich zadań biskupi winni się przykładać jako świadkowie Chrystusa wobec wszystkich ludzi, troszcząc się nie tylko tych, którzy już podążają za Najwyższym Pasterzem, lecz z całego serca winni się poświęcać dla tych, którzy w jakikolwiek sposób oddalili się od drogi prawdy albo nie znają Ewangelii i przynoszącego zbawienie miłosierdzia Chrystusa, dopóki wszyscy nie będą postępować «we wszelkiej prawości sprawiedliwości, i prawdzie» (Ef 5,9)...”⁹.

Kolejno Ojcowie Soborowi przypominają:

„W wypełnianiu swojej posługi uświęcania biskupi niech pamiętają, że zostali wzięci z ludzi i ustanowieni dla ludzi w tym, co należy do Boga, aby składać dary i ofiary za grzechy [...] Biskupi jako ci, którzy mają zadanie doskonalenia, niech się starają, aby ich duchowni, zakonnicy i świeccy postępowali w świętości, każdy według właściwego sobie powołania, pamiętając jednak, że sami są zobowiązani do dawania przykładu świętości przez miłość, pokorę i prostotę życia...”¹⁰.

⁷ SOBÓR WATYKAŃSKI II, dekret o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele – *Christus Dominus*, n. 2.

⁸ Tamże, n. 3.

⁹ Tamże, n. 11.

¹⁰ Tamże, n. 15.

„W wypełnianiu posłannictwa ojca i pasterza biskupi niech będą pośród swoich jako ci, którzy służą, jako dobrzy pasterze, którzy znają swoje owce, a których one również znają, jako prawdziwi ojcowie, którzy wszystkim okazują troskliwą miłość, których władzy, udzielonej przez Boga, wszyscy wdzięcznym sercem się poddają. Całą rodzinę swojej trzody niech jednoczą i kształtują w taki sposób, aby wszyscy, świadomi swoich obowiązków, żyli i działali we wspólnocie miłości [...] Szczególną miłością niech zawsze otaczają kapłanów, uważając ich za synów i przyjaciół, zwłaszcza że oni podejmują po części ich zadania i troski i spełniają je gorliwie z codzienną starannością. Dlatego niech się starają być zawsze gotowi, by ich wysłuchać, a poprzez pełen zaufania stosunek do nich, troszczyć się o pracę duszpasterską w całej diecezji. Niech się troszczą o ich sytuację duchową, intelektualną i materialną, aby mogli oni żyć święcie i pobożnie oraz wiernie i owocnie wypełniać swoją posługę...”¹¹.

Ojciec Święty Jan Paweł II w posynodalnej adhortacji – *Pastores Gregis*, wskazuje, że:

„biskupi, sprawując swoją ojcowską i pasterską posługę pośród wiernych, powinni postępować jako «ci, co służą», mając zawsze przed oczyma przykład Dobrego Pasterza, który przyszedł nie po to, aby Mu służyli, ale aby służyć i dać swoje życie za owce...”¹².

Kolejno Ci sami jak pisze papież:

„...«kierują powierzonymi sobie poszczególnymi Kościołami, jako zastępcy i legaci Chrystusa, radami, zachętami, przykładem, ale także mocą swego autorytetu i świętej władzy, z której jednak korzystają tylko dla budowania swojej trzody w prawdzie i świętości, pamiętając o tym, że kto jest większy, ma być jak mniejszy, a przełożony jak sługa (por. Łk 22, 26-27)». Ten fragment soborowy jest wspaniałą syntezą katolickiej nauki w odniesieniu do pasterskich rządów biskupa i odtworzony jest w obrzędzie święceń biskupich: «Biskupstwo jest imieniem

¹¹ Tamże, n. 16.

¹² JAN PAWEŁ II, Posynodalna adhortacja apostolska *Pastores Gregis* Ojca Świętego Jana Pawła II o biskupie słudze Ewangelii Jezusa Chrystusa dla nadziei świata, Wrocław 2017, n. 42.

służby, nie zaszczytu, ponieważ biskup ma bardziej służyć niż panować zgodnie z przykazaniem Nauczyciela». Tu właśnie dotykamy głównej zasady, z powodu której w Kościele, według słów św. Pawła, celem władzy jest budowanie Ludu Bożego, nie zaś jego zagłada (por. 2 Kor 10, 8). Jak kilkakrotnie powiedziano w Auli synodalnej, budowanie owczarni Chrystusa w prawdzie i świętości wymaga ze strony biskupa pewnych cech, jak między innymi wzorowego życia, zdolności nawiązywania autentycznych i konstruktywnych relacji z ludźmi, postawy zachęcającej do współpracy i rozwijającej ją, dobroci serca i cierpliwości, zrozumienia i współczucia w odniesieniu do cierpień ducha i ciała, a także wyrozumiałości i przebaczenia. Chodzi bowiem o wyrażenie w jak najlepszy sposób największego wzoru, którym jest Jezus Dobry Pasterz. Władza biskupa, jaśniejąca światłem Dobrego Pasterza i ukształtowana według Jego wzoru, jest prawdziwą władzą. Sprawowana w imieniu Chrystusa, jest «własna, zwyczajna i bezpośrednia, choć jej wykonywanie jest kierowane w ostatecznej instancji przez najwyższą władzę Kościoła i ze względu na dobro Kościoła lub wiernych może być w pewnej mierze ograniczane. Na mocy tej władzy biskupi mają święte prawo i obowiązek wobec Pana stanowienia praw dla tych, którzy zostali powierzeni ich władzy, sprawowania sądów i kierowania wszystkim, co należy do dziedziny kultu oraz apostołatu»¹³.

Konkludując ten ważny obszar powyższych rozważań należy podkreślić, że biskup jako pasterz Kościoła partykularnego powinien ciągle czerpać wzór z Jezusa Dobrego Pasterza. W Biblii są trzy obrazy pasterza: tego, który niesie na ramionach odnalezioną owcę; tego, który prowadzi stado; oraz tego, który gromadzi swoje owce i broni ich od niebezpieczeństw. We wszystkich tych obrazach obecne jest wspólne przesłanie: pasterz jest dla owiec, a nie owce dla pasterza. Stosując metaforę „pasterską”, trzeba pamiętać, że biskup prowadzi „stado”, którego członkowie posiadają zdolność samodzielnego odnajdywania drogi i paszy. Biskup o wiele bardziej należy do stada,

¹³ Tamże, n. 43.

niż je prowadzi, a tak naprawdę Pasterzem jest kto inny, kto „zna owce po imieniu” i oddał za nie życie – Chrystus.

Wiele ostatnich wydarzeń w Kościele w Polsce i nie tylko stawiają przed nami wiele pytań dotyczących struktury Kościoła, a zwłaszcza tego, jaką rolę we wspólnocie Kościoła powinni pełnić biskupi (przełożeni zakonni) oraz – w pewnym stopniu – duchowni¹⁴.

We współczesnym polskim dyskursie dominuje obraz biskupów i księży jako pasterzy, przewodników Kościoła. Jest to obraz rozpowszechniony wśród wiernych i ważny dla samoświadomości samych hierarchów. Podobnie znaczącą rolę odgrywa słowo „ojciec”. Mówi się często o ojcostwie duchowym księży, o biskupach jako o ojcach diecezji itp. Wizja „ojcowsko-pasterska” prowadzi do ogromnych oczekiwań w stosunku do biskupów i księży, do stawiania im zatem bardzo wysokich wymagań, wyższych niż te, które stawiamy tzw. „zwykłym” wiernym. Przyjmując taką wizję, uzależniamy też w dużym stopniu swoją wiarę od „pasterzy”¹⁵.

Powróćmy jednak do *novum* księgi VI Kodeksu Prawa Kanonicznego. Kolejna nowość to wprowadzony § 1 kan. 1321: „Każdy jest uważany za niewinnego dopóki coś przeciwnego nie zostanie udowodnione”¹⁶.

Domniemanie niewinności stało się przedmiotem reguły sformułowanej przez VI księgę Kodeksu. Do czasu wydania wyroku lub dekretu pozasądowego, to jest skazania oskarżonego funkcjonuje domniemanie niewinności, które łączy się z moralną pewnością sędziego, co do winy oskarżonego. Paragraf ten niejako łączy się treściowo z § 3 kan. 221: „Prawem wiernych jest, by nie nakładano na nich kar kanonicznych niezgodnie z przepisami ustawy”. Nowe sformułowanie kan. 1321 otwiera również nowe nierozwiązane kwestie prawne, które były dyskutowane przy redagowaniu cytowanego tekstu w związku ze sformułowaniem „dopóki coś przeciwnego nie zostanie

¹⁴ Por. P. SIKORA, *Wiara chrześcijan i „pasterze”*, w: <http://www.miesiecznik.znak.com.pl/6232007piotr-sikora-wiara-chrzciscjan-i-pasterze/> [dostęp 14.10.2022].

¹⁵ Tamże.

¹⁶ KPK/83, kan. 1321 § 1.

udowodnione”. Jest to oczywiście domniemanie *iuris tantum*, które współlistnieje z prawdopodobieństwem winy o którym mowa w § 4 tego samego kanonu i gdy dochodzi do zewnętrznego naruszenia prawa lub nakazu. Jednak w tym drugim przypadku w grę wchodzi „poczytalność” przestępstwa, podczas gdy w kan. 221 § 3 dotyczy „kary” za popełnione przestępstwo. Stąd pytanie: aby obalić domniemanie niewinności „co” trzeba udowodnić?¹⁷.

Kolejnym *novum* jest § 2 kan. 1332: „Jednak ustawa lub nakaz karny mogą definiować interdykt w ten sposób, aby zostały zabronione jedynie niektóre czynności, o których mowa w kan. 1331, § 1, n. 1-4, albo poszczególne uprawnienia”¹⁸.

Aby dobrze zrozumieć tą nowość nie należy jej stosowania odłączać od przepisów kan. 1331 § 1 n. 1-4, ponieważ jest ona niejako kontynuacją tego przepisu. Stanowi ona o elastyczności interdyktu, jednak nie możemy stosować tego z przesadnością, nawet ze względu na jej nieokreśloności o której stanowi wzmianka „każdego innego pojedynczego prawa”. Aby nie narażać się na naruszenie przepisów kategorycznych, nie należy korzystać z nich na etapie ich stosowania, ale dopiero w konstytucyjnej fazie karania. Dodatkowo w tymże kanonie został dodany § 3 w brzmieniu: „Także w przypadku interdyktu należy zachować przepis kan. 1331, § 2, n. 1”, który potwierdza możliwość użycia przepisów stosowanych w sytuacji wymierzenia lub deklarowania ekskomuniki, do możliwości korzystania z nich w przypadku karania interdyktem¹⁹.

Idąc dalej – kanon 1333 § 1 aktualnie brzmi: „Suspensa zabrania”; należy zauważyć tu pewne jego poszerzenie grona do którego może być zastosowana. Do czasu nowelizacji suspensa mogła być stosowana tylko do duchownych, a obecnie dodana jest możliwość ukarania suspensą wiernego świeckiego, który wykonuje urząd kościelny²⁰.

¹⁷ Por. B.F. PIGHIN, *Il nuovo sistema...*, s. 107-108.

¹⁸ KPK/83, kan. 1332 § 2.

¹⁹ KPK/83, kan. 1331. Por. B.F. PIGHIN, *Il nuovo sistema...*, s. 190-195.

²⁰ Por. B.F. PIGHIN, *Il nuovo sistema...*, s. 197. KPK/83, kan. 1333 § 1.

Kary ekspiacyjne, ogłoszone już w kan. 1312 § 1 n. 2 są systematycznie wymienione w kan. 1336²¹, których nie ominęła również nowelizacja. Obecnie posiada on pięć paragrafów, natomiast we wcześniejszej wersji miał on tylko dwa. Tylko pierwszy paragraf w zasadzie nie został dotknięty reformą papieża Franciszka, najważniejszym jego elementem jest dodanie formuły „są określone w § 2-5”, ponieważ to ukazuje nam nową systematykę, jaka została zastosowana podczas aktualizacji Kodeksu. W § 2-5 zostały wymienione kary tak, aby były łatwiejsze do zastosowania, a także usystematyzowano je według wzrastającej wagi poczynszu od nakazów, zakazów, przez pozbawienie, a kończąc na wydaleniu ze stanu duchownego²².

Nakazy zamieszczone w § 2 dotyczą²³ „n. 1 przebywania w określonym miejscu lub na określonym terytorium”, a także „n. 2 zapłacenia kary pieniężnej czyli sumy pieniędzy na cele Kościoła, stosownie do postanowień konferencji biskupów”. Pierwsza z nich jest podobna do aresztu, jednak nie można tego rozumieć w ścisłym znaczeniu, czyli jako przymusowe odizolowanie. Należy także rozróżnić definicję miejsca od terytorium. „miejsce” jest konkretem, będzie to np. klasztor, czy dom zakonny, natomiast terytorium ma w swym znaczeniu dużo większy zakres, jest to np. diecezja, czy prowincja. Numer 2 tego kanonu jest nowością, nie tylko przedmiotową, ale i podmiotową, ponieważ ten numer możemy zastosować nie tylko do duchownych, ale również do wiernych świeckich. Są to sankcje finansowe, które w pewien sposób wpływają na działalność przestępcy. Kolejną z „pozytywnych” konsekwencji wprowadzenia tego nakazu jest uzyskanie dóbr materialnych, które będą pieniężnym wsparciem Kościoła, który niejako potrzebuje środków do prowadzenia swojej misji w świecie. Ważnym zadaniem obciążona jest tutaj Konferencja Biskupów danego kraju, która ma określić odpowiednie sumy pieniężne, tak aby były adekwatne do materialnych możliwości wiernych²⁴.

²¹ KPK/83, kan. 1336 § 2-5.

²² Por. B.F. PIGHIN, *Il nuovo sistema...*, s. 202.

²³ KPK/83, kan. 1336 § 2.

²⁴ Por. B.F. PIGHIN, *Il nuovo sistema...*, s. 204.

Drugą grupę stanowią zakazy, które są przedstawione w § 3 kan. 1336, który brzmi następująco: „1° przebywania w określonym miejscu lub na określonym terytorium; 2° wykonywania, wszędzie lub w określonym miejscu lub na określonym terytorium, wszystkich lub niektórych urzędów, zadań, posług lub funkcji albo tylko niektórych czynności związanych z urzędem lub zadaniami; 3° podejmowania wszystkich lub tylko niektórych czynności władzy święceń; 4° podejmowanie wszystkich lub tylko niektórych czynności władzy rządzenia; 5° wykonywania jakiegoś uprawnienia lub przywileju albo używania insygniów lub tytułów; 6° korzystania z głosu czynnego i biernego w wyborach kanonicznych lub członkostwa z prawem głosu w radach lub kościelnych organach kolegialnych; 7° używania stroju kościelnego lub zakonnego”²⁵.

Należy zwrócić uwagę na to, że lista zakazów jest dłuższa oraz bardziej złożona od nakazów, co powoduje dużą możliwość kombinacji sekwencjami, co natomiast pozwala na dostosowanie sankcji do popełnionego przestępstwa. Numer 1 wyklucza przebywanie na danym terytorium lub w konkretnym miejscu, dlatego jest w pewien sposób korzystniejsza dla rzeczonoego przestępcy, ponieważ wyklucza tylko pewien element terytorium, bądź miejsce. Drugi natomiast jest w dużym stopniu powiązany z numerem pierwszym, ponieważ zawiera on alternatywy do niego, a także wprowadza zakaz wykonywania urzędów w całości, bądź tylko w jego części. Jest to w pewnej mierze próba segregacji zakazów według ważności. Numer trzeci tego paragrafu należy interpretować w łączności z kan. 1338 § 2 i należy podkreślić, że zakaz ten będzie dotyczył tylko duchownych. Ograniczenie zawarte w § 4 powstrzymuje od podejmowania władzy rządzenia, czy to w części, czy w całości. Kolejny paragraf posiada alternatywę, która wyraża się w zakazie „wykonywania jakiegoś uprawnienia lub przywileju” albo „używania insygniów lub tytułów”²⁶.

²⁵ KPK/83, kan. 1336 § 3. Por. B.F. PIGHIN, *Il nuovo sistema...*, s. 206.

²⁶ Por. B.F. PIGHIN, *Il nuovo sistema...*, s. 207. KPK/83, kan. 1338 § 2.

Wymienione korzyści, w myśl kan. 78 § 2 „to, co podąża za osobą, ginie wraz z nią”²⁷, tracą wartość, szczególnie gdy są nadawane przez władzę Kościelną. Kiedy sprawca popełnia przestępstwo, powinien się liczyć z konsekwencjami, szczególnie gdy działa przeciwko Kościołowi. Szósty zakaz został dodany, jest zupełnie nowym i ogranicza korzystanie z głosu, czy to czynnego, czy biernego w różnych gremiach i organizacjach kościelnych, do których sprawca przestępstwa nadal należy. A także zabrania mu się występowania jako kandydat w wyborach. Podstawą do ostatniego zakazu jest m.in. numer 9 i 11 kan. 2298 Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1917 roku, dotyczy on zakazu używania stroju duchownego, nie tylko przez księży ale również zakonników. Kara ta została przywrócona ze względu na to, aby osoba, która jest niegodna noszenia stroju duchownego poprzez popełnienie przestępstwa, nie lekceważyła jego godności, a także aby nie stał się on przykrywką do popełniania kolejnych przestępstw²⁸.

Tematem przewodnim § 4²⁹ są pozbawienie, które rozumieć możemy jako utratę czegoś przez kogoś lub przez coś. Nowością jaka jest wskazywana przez Kodeks jest radykalne, inaczej całkowite pozbawienie: urzędów, zadań, niektórych posług, czy funkcji. Punkty 1-5 § 4 brzmią następująco: „1° wszystkich lub niektórych urzędów, zadań, posług lub funkcji albo tylko niektórych czynności związanych z urzędem lub zadaniami; 2° upoważnienia do przyjmowania spowiedzi lub do nauczania; 3° delegowanej władzy rządzenia; 4° jakiegos uprawnień lub przywileju albo insygniów lub tytułu; 5° całości lub części uposażenia kościelnego, stosownie do postanowień konferencji biskupów, z zachowaniem jednak przepisu kan. 1350, § 1”. W numerze 1 wymienionych zostało pięć obowiązków, których można pozbawić przestępcę, a są to: urzędy, zadania, posługi, funkcje, czynności związane z urzędem lub zadaniami. Jednak nie należy tego równoważyć z pozbawieniem otrzymanych święceń, ponieważ

²⁷ KPK/83, kan. 78 § 2.

²⁸ Por. B.F. PIGHIN, *Il nuovo sistema...*, s. 208. KPK/17, kan. 2298 9°, 11°: „Privatio ad tempus habitus ecclesiastici [...] Privatio perpetua habitus ecclesiastici”.

²⁹ KPK/83, kan. 1336 § 4.

sakrament ten posiada niezatarty charakter. Numer 2 jest nowością w porównaniu do wcześniejszej księgi VI i dotyczy spowiednika lub kaznodziei, który stał się poważnie niegodny do podejmowania posługi rozgrzeszania i głoszenia Słowa Bożego, ponieważ może rodzić u wiernych zgorszenie. Należy tu wyróżnić dwie części, które zakreślają się w tym przepisie: pierwsza z nich dotyczy przyjmowania sakramentalnej spowiedzi, którą kapłan jest zobowiązany przez kan. 966 § 1; w drugiej części, natomiast zostało określone pozbawienie możliwości głoszenia Słowa Bożego dla wszystkich wyświęconych szafarzy, zostało więc tu zastosowane poszerzenie podmiotu zagrożonego karą na diakonów, którzy są nawet aktualnie pozbawieni „*prawa głoszenia*”. Pozbawienie zawarte w numerze 3 dotyczy powierzonej władzy rządzenia, może to dotyczyć funkcji nie tylko wykonawczej i sędowniczej, ale także ustawodawczej, chociaż najczęściej jednak dotyczy dwóch pierwszych. W numerze 4 zastrzeżone jest pozbawienie jednej z czterech funkcji: uprawnienia, przywileju, insygniów, tytułów. Należy tu jednak podkreślić, że nie można pozbawić tytułu naukowego, zgodnie z kan. 1338 § 2. Całość tego paragrafu zamyka n. 5, który pozbawia korzyści majątkowych w całości lub tylko w części, należy jednak pamiętać, że należy zachować w tym przypadku pewien umiar. Nie można ustalić jednej stawki dla całego Kościoła powszechnego, ponieważ nie wszyscy duchowni żyją w takich samych warunkach, dlatego pod uwagę należy wziąć dobrobyt kraju, czy też system panujący w nim, dlatego tak ważną rolę pełni tutaj Konferencja Biskupów, która decyduje o wysokości środków, których można pozbawić duchownego. Należy również pamiętać o klauzuli, która została zawarta w kan. 1350 § 1, stanowi ona o obowiązku zapewnienia duchownemu uczciwego utrzymania³⁰.

§ 5 kan. 1336 dotyczy „wydalenia ze stanu duchownego”. Nie jest to jednak nowy przepis Kodeksowy. Ta kara może zostać tylko wymierzona poprzez wydanie prawomocnego wyroku i ma zastosowanie

³⁰ Por. B.F. PIGHIN, *Il nuovo sistema...*, s. 208-210.

tylko do wyraźnie stwierdzonych przestępstw popełnionych przez wyświęconych szafarzy i posiada charakter wieczysty³¹.

Rozdział III zatytułowany: „Karne środki zaradcze i pokuty” księgi VI również jest bogaty w nowelizację, tak więc zostały dodane §§ 4 i 5 kan. 1339³². Karne środki zaradcze to inaczej instrumenty prawne, które mają służyć prewencji, aby nie zboczyć w kierunku przestępstwa. A brzmią one następująco: „§ 4. Jeżeli, raz lub więcej razy, upomnienia lub nagany są nieużyteczne, lub jeżeli nie godzi się oczekiwać na ich skutek, ordynariusz winien wydać nakaz karny, w którym dokładnie opisze co należy czynić lub co jest zabronione. § 5. Jeżeli ma miejsce ciężki przypadek, przede wszystkim, gdy ktoś zmierza w kierunku upadku w przestępstwo, ordynariusz, także oprócz kar wymierzonych lub deklarowanych wyrokiem lub dekretem zgodnie z prawem, winien ustanowić osobnym dekretem określony sposób nadzoru”. § 4 tego kanonu wprowadza zasadę, że jeśli kilkukrotne upomnienia lub nagany nie dają efektów należy podjąć bardziej radykalne kroki. Nie należy jednak zapominać że stosowanie karnych środków zaradczych powinny zostać odnotowane, tak aby w przypadku poważnej sytuacji móc udowodnić jego zastosowanie. Konsekwencją, jaka wynika z negatywnego przebiegu sprawy, jeśli upomnienia nie przynoszą skutków, jest nakaz karny, który zawiera to co należy czynić, a czego zaniechać. Taki przebieg nie musi wcale zaistnieć tylko wtedy, gdy nagany lub upomnienia są bezskuteczne, ale również w momencie w którym nie ma czasu na oczekiwanie na skutki, jakie one powinny przynieść, sytuacja, która jest konfliktowa nie powinna trwać dłużej. Przepis zawarty w § 5 posiada dwie przesłanki: obiektywną inaczej mówiąc, kiedy wymagana jest do jej zaistnienia powaga sytuacji i prowadzi do podjęcia danego środka; subiektywną, gdy istnieje niebezpieczeństwo ponownego popełnienia przestępstwa przez jego autora. Ordynariusz jest zobowiązany, w momencie wystąpienia obydwu z nich, do zastosowania środka zaradczego, a także zadecydować o odpowiednim sposobie nadzoru,

³¹ Tamże, s. 211-214.

³² KPK/83, kan. 1339 § 4-5.

w zależności od ostatecznego orzeczenia, ordynariusz decyduje także o czasie na jaki zostanie on zastosowany. Podsumowując, ordynariusz powinien tak działać aby jego celem było uniknięcie zgorzenia, a także niedopuszczenie do sytuacji w której zostałyby popełnione kolejne przestępstwo³³.

Kan. 1346 w pierwotnej wersji nie posiadał paragrafów³⁴, w promulgowanej wersji natomiast kanon ten jest złożony z dwóch paragrafów, dołączony został § 1 w brzmieniu „Zwyczajnie tyle jest kar, ile jest przestępstw”, księga VI przedstawia więc możliwość popełnienia przez tego samego sprawcę wielu różnych przestępstw. Można powiedzieć, że zawarta norma w tym paragrafie jest niejako normą ogólną, która udostępnia możliwość sumowania kar wymierzonych za różne przestępstwa. Istnieje również sposobność popełnienia jednego przestępstwa przez różne osoby, co nie zawsze będzie skutkowało jednakową karą. Konsekwencją która pochodzi z tego paragrafu jest możliwość nałożenia jednej surowszej kary w zamian za kilka mniejszych, bądź odwrotnie za surowszą można deklorować kilka mniejszych. Dlatego właśnie istnieje tyle kar ile zostało popełnionych przestępstw. Natomiast § 2 został przepisany z pierwotnej wersji, jednak zostało dopisane na końcu „i poddanie go nadzorowi”. Jest to zastosowanie środka ostrożności wobec przestępcy, który zostaje pod kontrolą i dozorem. Polecenie obserwacji sprawcy przestępstwa powinny być elementem wyroku lub orzeczenia skazującego³⁵.

Reforma księgi VI nie pominęła również kan. 1362, a w szczególności n. 2 § 1. Ogólną zasadą ustanowioną w tym kanonie jest konieczność upływu trzech lat od popełnienia przestępstwa, aby można było mówić o przedawnieniu. Jednak n. 2, w którym zawarte zostały szczegółowe przepisy wyjęte spod normy ogólnej, traktuje: „z zachowaniem przepisu n. 1, o powództwo z tytułu przestępstw, o których mowa w kan. 1376, 1377, 1378, 1393, § 1, 1394, 1395, 1397, 1398, § 2, które przedawnia się po upływie siedmiu lat, lub z tytułu

³³ Por. B.F. PIGHIN, *Il nuovo sistema...*, s. 219.

³⁴ KPK/83, kan. 1346 § 1-2.

³⁵ Por. B.F. PIGHIN, *Il nuovo sistema...*, s. 243-244.

przestępstw, o których mowa w kan. 1398, § 1, które przedawniają się po upływie dwudziestu lat”. Czas podany w § 2 jest zależny od charakteru przestępstwa – tak więc przestępstwo kradzieży dóbr kościelnych, będzie miało krótszy okres przedawnienia ze względu na niewielką szkodliwość, a także wywołanie mniejszego zgorszenia, niż przestępstwo z zakresu kan. 1398 § 1 n. 1 tj. przestępstwo przeciwko VI przykazaniu. Ważną kwestią jest także moment ustania przestępstwa, ponieważ to od niego można zacząć liczyć czas, który wskazuje na przedawnienie. Wyjątek tutaj stanowi przestępstwo na małoletnich, termin przedawnienia zaczyna wtedy upływać od momentu uzyskania przez nich pełnoletniości.

Następną nowością, która została wprowadzona przez papieża Franciszka jest § 3 kan. 1362 w brzmieniu: „W przypadku, gdy sprawca został wezwany zgodnie z kan. 1723 lub zawiadomiony w sposób przewidziany w kan. 1507, § 3 o przedstawieniu oskarżenia, według przepisu kan. 1721, § 1, przedawnienie czynu karalnego ulega zawieszeniu na trzy lata; z chwilą upływu tego terminu lub przerwania zawieszenia z powodu zakończenia procesu karnego, biegnie na nowo, z zaliczeniem tego okresu, który już upłynął do przedawnienia. To samo zawieszenie ma zastosowanie również, jeśli, zgodnie z kan. 1720, n. 1, prowadzi się postępowanie w celu wymierzenia lub zdeklarowania dekretem pozasądowym”³⁶. Paragraf ten wprowadza do kodeksu nową instytucję – zawieszenia przedawnienia. Przedawnienie zostaje zawieszone na okres trzech lat od momentu wezwania sprawcy, a następnie jeśli nie został wydany wyrok, przedawnienie ponownie zaczyna biec, jednak należy do niego dodać okres, który już upłynął. Celem tego przepisu jest próba przyspieszenia prowadzonych procesów³⁷.

Wnioski

Podsumowując powyższe rozważania należy bezspornie stwierdzić, że kara jest niewątpliwie dolegliwością, cierpieniem, złem (bo

³⁶ KPK/83, kan. 1362.

³⁷ Por. B.F. PIGHIN, *Il nuovo sistema...*, s. 276-278.

taka ma być), choć może i powinna być lekarstwem i dobrodziejstwem dla grzesznika³⁸.

Arcybiskup F. Iannone, Przewodniczący Papieskiej Rady ds. Tekstów Prawnych na zakończenie swego wystąpienia na Konferencji w 2021 r. w Warszawie na Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego przywołał słowa wypowiedziane przez papieża Franciszka: „Do przestrzegania przepisów karnych zobowiązany jest cały lud Boży, jednak odpowiedzialność za ich prawidłowe stosowanie spoczywa w sposób szczególny na Pasterzach i Przełożonych poszczególnych wspólnot. Zadanie tego nie można w żaden sposób oddzielić od powierzonego im *munus pastorale*, i należy je wypełniać jako konkretny i nieodzowny wymóg miłości nie tylko względem Kościoła, chrześcijańskiej wspólnoty i ewentualnych ofiar, ale również wobec tego, kto popełnił przestępstwo, a który od Kościoła potrzebuje zarówno miłosierdzia, jak i skarcenia”. Dalej mówił Iannone: „Zachowanie i stosowanie wymaga poprawnej znajomości ustawy, jak również rozwiązania ewentualnych wątpliwości interpretacyjnych. W tym celu jest ważne, powiedziałbym absolutnie konieczne, zaangażowanie badaczy tego tematu i dzieła podejmowane przez instytucje akademickie, w tym szczególnie Wydziały Prawa Kanonicznego”³⁹.

W 2016 r. papież Franciszek w przemówieniu skierowanym do nuncjuszy apostolskich wypowiedział takie słowa: „Dobrze pokazał to św. Augustyn z Hipopony, który kreśląc w kazaniu bynajmniej nieidealny obraz Kościoła swoich czasów, ostatecznie konstatuje z niejaka ulgą: Jednakże skoro są dobre owce, są też i dobrzy pasterze, ponieważ dobrzy pasterze wywodzą się z dobrych owiec. Wszyscy jednak dobrzy pasterze są w Jednym i jedno stanowią. Gdy oni pasą, Chrystus pasie. Lecz przyjaciele Oblubieńca nie przemawiają własnym głosem, ale radują się na głos Oblubieńca. Dlatego gdy oni pasą, Chrystus pasie i mówi: «To Ja pasę». W nich bowiem jest Jego głos i łaska Jego (Kazanie 46, 30).

³⁸ Por. F. BĄCZKOWICZ, *Prawo kanoniczne. Podręcznik dla duchowieństwa*, t. II, Kraków 1933, s. 548.

³⁹ F. IANNONE, *Reforma Księgi VI...*, s. 18.

Warto tutaj zaakcentować być może nie do końca oczywisty aspekt tej wypowiedzi, jakim jest pozornie paradoksalne założenie odpowiedzialności owiec za pasterza. Nie ma dobrego pasterza bez dobrych owiec. Bez wiernych (podwładnych), którzy nie boją się krytycznie myśleć, poszukiwać i ostatecznie podjąć trud posłuszeństwa nie będzie dobrych biskupów⁴⁰.

Dobrym też podsumowaniem będą słowa papieża Franciszka skierowane do Kongregacji Biskupów z 27 lutego 2014 roku, w którym zadał pytanie: „Gdzie możemy znaleźć takich ludzi? [...] Jestem pewien, że gdzieś są, bo Pan nie opuszcza swojego Kościoła. Może to jednak my powinniśmy ich szukać wśród pól? Może to my potrzebujemy porady Samuela: «nie biesiadujmy, póki on nie przyjdzie?» To jest to święte niezmordowanie, którym winno żyć to zgromadzenie”. Innymi słowy, pragnienie bycia posłusznym temu, na którego się czeka i którego się szuka⁴¹.

Amendments to the first part of Book VI of the 1983 Code of Canon Law

With the Apostolic Constitution *Pascite gregem Dei*, Pope Francis promulgated the new Book VI of the Code of Canon Law. The revised Book VI came into force on 8 December 2021 and its promulgation has brought to an end the work started in 2007, when Pope Benedict XVI mandated the Pontifical Council for Legal Texts to revise the penal law of the Church. Book VI (“Penal Sanctions in the Church”), which is of interest to us, consists of two parts: the first part deals with offences and punishments in general, while the other one covers particular offences and penalties established for them. Each part is divided into titles that make up 89 canons in total. The study focuses on the first part entitled “Offences and punishments in general” (canons 1311-1363), which is undoubtedly the richest in meaning – not only because of the concepts it contains, even though the legislator did

⁴⁰ L. TOBOŁA, *Pasterz*, w: http://www.wieczernik.oaza.pl/arttykul/pasterz_id2369 [dostęp 28.10.2022].

⁴¹ Tamże.

not intend to provide any definitions in penal law. The first part is divided into six titles. These are:

The punishment of offences in general (canons 1311-1312);

Penal law and penal precept (canons 1313-1320);

Those who are liable to penal sanctions (canons 1321-1330);

Penalties and other punishments (canons 1331-1340);

Chapter I deals with censures (canons 1331-1335);

Chapter II covers expiatory penalties (canons 1336-1338);

Chapter III contains regulations on penal remedies and penances (canons 1339-1340);

The application of penalties (canons 1341-1353); and

The remission of penalties and the prescription of actions (canons 1354-1363)

SŁOWA KLUCZOWE: kościelne prawo karne; rewizja kościelnego prawa karnego; zmiany w księdze VI Kodeksu Prawa Kanonicznego

KEYWORDS: Church penal law; revision of Church penal law; amendments to Book VI of the Code of Canon Law

NOTA O AUTORZE

KS. DR HAB. KRZYSZTOF MIKOŁAJCZUK, PROF. UCZ. – pracownik badawczo-dydaktyczny na Wydziale Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II w Lublinie. Specjalizuje się w kościelnym prawie karnym materialnym, w procesie karnym i administracyjnym.